UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Novissima Polyanthea, In Libros XX. Dispertita

Dominicus

Francofurti, 1613

Experientia

urn:nbn:de:hbz:466:1-97211

Visual Library

atque feliciſſimus vndiq; ſublatus ipſum quoq; Tiberium excitauit, concurſusque in Capitolium ingens factus, & pene conuulſæ templorum fores ad perſoluenda vota, agendasq; diis gratias nocte luminibus, fractoque vocibus ſilentio gratulando canentium, ſalua Roma, ſalua patria, ſaluus eſt Germanicus. Quis verò tandem rei exitus? Is nempe qui humanis in rebus eſt creberrimus. Venit nuncius certior obiiſſe Germanicum, hinc publicus dolor, ac gemitus non edictis, aut diebus feſtis, aut illis omnino conſolationibus coerceri quiuit. Nota eſt hiſtoria libro Cæſarum 4. G. Spero iuuenem filium reuerſurum. R. An hi parum iuuenes de quibus dixi? accipe iuniorem, Marcellus eiuſdem diui Auguſti nepos ex ſorore, quantum putas expectaretur ab auunculo, qui eum ſic dilexit, vt Vergilianum illud carmen nobiliſſimum, quo ſummus vates adoleſcentis illius pene pueri memoriam honeſtauit, ſine lachrymis audire non poſſet, & actori ſilentium imperaret? Quomodo mater Octauia, quæ illum ſic amauit, vt vſq; ad vltimum vitæ ſuæ finem, quaſi tunc extinctum continuè deploraret, omnemque conſolationem, non tantum contemneret, ſed odiſſet? Quid hæc autem. & quid putas? niſi quod cæteri, non rediit, ſed relatus eſt, & Druſum quidem non qualem acceperat Germania Romæ, Antiochia Germanicum, Marcellum Baiana reſtituit, veſtrarum expectationum ſors communis, tu tibi nunc aliam fingis, & ſors veniet quem expectas qui cum venerit fortaſſis, vt abeat, & ſperare incipies & optare. G. Amici abſentis aduentum ſpero. R. Quis miretur expectari viuos, cum mortui expectentur, vt perhibent? quod niſi inter fatuos veri faciem non habet Arthurum Britones expectare fama eſt. Neronem principem mundi ſub fine rediturum quidam ſomniant. Vita veſtra ab initio ad extremum non modo imis expectationibus plena, ſed ipſa expectatio vana. Id ſic eſſe ſi non vides aut modicum vixiſti, aut nimium, quid hic agitur neglexiſti. G. Expecto villicum rure venturum. R. Aut domus arſerit, aut meſſis euanuerit, aut pratum exaruerit, aut vites grando percuſſerit, arbores turbo conuulſerit, arua torrentibus inundarint, aut apes auolauerint, locuſtæ ſatis inſultauerint, columbos corui & mures, pullos vulpecula, agnos lupus inuaſerit. Hi ferè ruſtici ſunt rumores. G. Vxoris aduentum ſpero. R. Si hoc ſperas, quid iam metuas ignoro. Sic eſt tamen. Sunt & qui expectent coniugem, & qui febrem.

Experientia.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

EXPERIENTIA, Græcè πεῖρα,ας,ἡ,πειράομαι, experior dicitur. ἐμπειρία, item & ἀπορία. Hebr. *Cheker*, à verbo *Chakar*. id eſt rem exactè ſeruatus eſt, perquiſiuit funditus. Gallicè *Cercher*. Experimentum autem ſiue experientia nihil aliud eſſe videtur, niſi accipere aliquid ex multis in memoria retentis, cum aliqua ratiocinatione in particularibus. *ſecund. B. Thom. ſup. lib. Poſteriorum. 2. col. 2. l. fin.*

Experientia eſt cognitio ſingularium. Ars verò vniuerſalium. *ſecund. Ariſt. lib. 1. Metaph.*

Experientia venit ab experior, Experiorque venit à perio verbo. quo vtebantur antiqui pro aperio, doceo: vnde peritos dicimus doctos, expertos. Sicuti econuerſo, Imperitos, indoctos, atque inexpertos, vnde peritia & imperitia deriuantur, ab eo verbo actiuo perio, fit compoſitum, quod eſt in vſu, experior, vnde experti, periti: & experientia, vſus, doctrina. Expertes autem dicuntur ignari, rudes, nullam rerum experientiam habentes. Item expertes, qui non ſentiunt: vt expertes doloris, qui dolorem non ſentiunt, vt expers mortis, qui non moritur. Expers humanitatis, qui nihil habet humani. Sunt tamen qui velint expertem non ab experior venire, ſed ab ex & pars, quaſi extra partem. Venit autem à perio, vnde dicitur experior, à pario, paris.

¶ SENTENTIAE BIBLICAE.

Experientia laudabilis.

Vir in multis expertus, cogitabit multa: & qui multa didicit, enarrabit intellectum. Qui non eſt expertus, pauca recognoſcit. *Eccleſ. 34.*

¶ SENTENTIAE POETARVM.

Terent. Adelph.

Nunquam ita quiſquam bene ſubducta ratione ad vitam fuit,
Quin res, ætas, vſus ſemper aliquid apportet noui,
Aliquid moneat, vt illa, quæ te ſcire credas, neſcias:
Et quæ tibi putaras prima, in experiundo repudies.

Ouid. 6. Met.

Seris venit vſus ab annis.

Manil. 1.

Poſtquam omnis cœli ſpecies redeuntibus aſtris
Percepta in proprias ſedes, & reddita certis
Fatorum ordinibus ſua cuique potentia form
Per varios vſus artem experientia fecit,
Exemplo monſtrante viam.

Ouid. 1. Art.

Scit bene venator ceruis vbi retia tendat
Scit bene qua frendens valle moretur aper,
Aucupibus noti frutices: qui ſuſtinet hamos,
Nouit quæ multo piſce natentur aquæ.

Propert. 3. 11.

Venturam melius præſagit nauita mortem
Vulneribus didicit miles habere metum.

Ouid. 2. Pont. 3.

Da veniam, quæſo, nimioq; ignoſce timori,
Tranquillas etiam naufragus horret aqua
Qui ſemel eſt læſus fallaci piſcis ab hamo,
Omnibus vnca cibis æra ſubeſſe putat.
Sæpe canem viſum longe fugit agna, lupumq;
Credit, & ipſa ſuam neſcia vitat opem.
Membra reformidant mollem quoque ſaucia le
Vnaq; ſollicitis incitat vmbra metum.
Sic ego fortunæ telis confixus iniquis,
Pectore concipio nil niſi triſte meo.

Menander.

Ἐμπειρία γὰρ τῆς ἀπειρίας κρατεῖ.
Experientia enim inexperientia imperat.

¶ PHILOSOPHORVM PLACITA.

Ex ipſa experientia proficiſcuntur omnis artis & ſcien pia: Artis quidem, ſi ad eas res pertineant, quæ or dunt: Scientiæ autem, ſi ad ea, quæ eadem ſemper tione permanent. *lib. 2. Demonſt. c. 18. T. 27.*

Multæ eiuſdem rei recordationes, vſus experient perficiunt: videturq; ſcientiæ atq; artis ſimilis vſus & Verum vſu atq; exercitatione hominibus ars & ſcientia tur. Vſus enim artem, vt rectè Polus ait, genuit: ca fortunam imperitia. *lib. 1. Metaphyſ. c. 1.*

Experientia quidem vſusq; rerum nihil ab arte differ ad agendum refertur: quin etiam multo magis ac ſepo aduertimus, qui vſu valent, quam eos qui ſine vſu, ra præditi ſunt, id quod volunt, conſequi: propterea quod & vſus rerum ſingularum cognitio eſt: ars vniuerſar verò & effectus omnes in rebus ſingulis verſantur. *ibid.*

Ars omnis in ortu verſatur, idque vnum agit & ſpect modum efficiatur quicque eorum, quæ & eſſe, & non e quorumque principium ſitum eſt in eo qui facit, non efficitur. *l. 6. Ethic. 4.*

Ars non tractat ea, quæ ſtant, vel eueniunt neceſſario quę à natura ortum habent, verſatur. *ibid.*

Ars eſt habitus ad faciendum aliquid, vera cum ratio Inſcitia contra, habitus cum ratione falſa faciendi qu aliter euenire poteſt. *ibid.*

Neceſſe eſt arti effectionem ſubiectam eſſe, non actio *Ethic. c. 4. & l. 1. Magn. Moral. c. 33.*

Qui in arte voluntate ſua aberrarit, præſtantior eſt minus. *l. 6. Ethic. c. 5.*

Ex iis quæ ratione & artificio fiunt, quædam ſunt, in ſus nullum habere locum poteſt, ſed ad finem aliquem tinent, Alia ſunt, in quibus etiam fortuna interdum ce lis eſt valetudo & ſalus cuiuſpiam. *libro 2. de Demonſtra T. 12.*

Quæ artis ſunt, qua ex parte artis ſunt, nullum mu cipium inſitum habent. *l. 2. de Natu. c. 1. T. 2.*

Ars tum exiſtit, & comparatur, cum ex multis experi nibus vna quæ ad vniuerſum genus accommodetur, de libus naſcitur perceptio. *Metaphyſ. l. 1. Maior. c. 1.*

Scientiam & intelligentiam in arte potius ineſſe, qua experientia cenſemus: ſapientioresq; eos qui arte pr qui vſu artis valent, iudicamus: quod ſapientia pro ſci gnitione magis omnes ſequatur. *ibid.*

Neceſſe eſt vnamquamque arte, quodammodo eſſe re, & hoc pro principio vti. *l. x. 10. Metaph. c. 6.*

Ars omnis & doctrina, ab anticipata & informata vel aut certè quorundam notione gignitur, idque aut demo aut definitionibus. *Metaph l. 1. Meior. c. 7. T. 48.*

Hæc duo in artibus & diſciplinis obtineri debent, finis & finem pertinent actiones. *l. 7. de Repub. c. 13.*

Ea ars principatum omnium obtinet, adminiſtraque tur, cuius cauſa quicque agendum: quo in genere eſt bo que, ſed omnino id quod omni natura eſt optimum. *lib. Metaph. c. 2.*

Nulli arti quaſi materia quam tractet, & in qua verſetur eſt voluptas: cum interim omnis ſit artis opus in bonis. *cap. 11.*

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK PADERBORN

...am, quæ per ſe cognitioniſque cauſa expetenda eſt, di... ſapientiæ nomine iudicamus, ea quæ ad vtilitatem a... dirigitur, & eam, quæ præeſt, principatumq́; obtinet, ...utra eſt. *lib.1. Maior. Metaph. c.2.*

¶ Apophthegmata.

...*midas* audito philoſopho, qui diſſeruerat, ſolum ſapientem ...bellidacem: Sermo, inquit, mirificus eſt, at qui eum ...fide caret, eo quod illum nunquam circumſonuit tuba. Pro... ſententiam: ſed iudicauit neminem cum fide loqui de re ...nullo modo ſit expertus. *Plut. in Lac.*

...*les* rogatus, quo præceptore eſſet vſus? Tribunali, reſpon... Atheníenſium. Inſinuans, quod in ipſis negotiis experientia ...inſtitutione ſophiſtarum melior ſit. *Stob. ſerm. 27.*

...interrogatus, Quem è ſuæ ætatis ducibus præſtantiſ... iudicaret? reſpondit, Pyrrhum ſi ſeneſceret. Non pronun... optimum: ſed optimum fore, ſi rerum experientiam ætas ...geret. *Plut. in vita Pyrrhi.*

...interrogatus, Quidnam ſapientius eſſet præ cæteris? Ex...entia dixit. *Stob. ſerm. 27.*

Paulus Æmylius, Quum per loca prærupta irrupiſſet in Mace...niam, vidiſſetque inſtructam hoſtium aciem, exhortante Naſica, ...inuaderet hoſtem: Facerem, inquit, ſi tuæ eſſem ætatis: ...multarum rerum experientia prohibet, ne ex itinere ſtatim ...inſtructa acie congrediar. *Plut. in apoph.*

¶ Similitudines.

...*philoſophi.* Quemadmodum calculorum computatio... partibus coniunctis, totum ex ipſis reſultans demum colligi... in rebus omnib⁹ ratio ſpeculationem vniuerſalem delineat, ...entia verò ſingularia iudicat. *Apud Stob. ſerm. 1. de Prudent.*

...*nymus.* Ex omni genere curioſitas hominum ſigna collegit ...tempeſtatis: Ac multò magis conueniebat hac vti dili... in conſultationibus vt obſeruatis experimentis conijciant, ...malorum ex vnoquoque perperam inſtituto conſequatur. *In ...*

¶ Adagia.

...atura aſinus. Βασιλεὺς ἢ ὄνος.

...*eſt: Aut victor aut victus.* Biſchoff oder Bader.

In Care periculum. ἐν Καρὶ τὸν κίνδυνον.

...*facito. Hoc eſt: In homine ac in re viliori fac periculo... experientiam.*

In dolio ſingularem artẽ diſcere. ἐν πίθῳ τὴν κεραμείαν μανθάνειν.

De ijs, qui protinus maximis in rebus artificij capiunt experi...entiam, cum paulatim à minutis ad ſumma proficiſci conueniat.

In arenam deſcendere.

Hoc eſt: Certamen inire.

Quanta mus ad Piſam. ἔσθ᾽ ὁ μῦς ἐν Πίσσῃ.

...*tulit. De ijs, qui vincunt, & optatis potiuntur, ſed non ...ſummo negotio, neque citra magnum incommodum ſuum.*

Omnem mouere lapidem. πάντα λίθον κινεῖν. *Baſil.*

Hoc eſt: Omnia experiri, nihilq́; intactum relinquere.

...dem conferre.

...*urpatur: vbi propius acceditur ad rem.*

Omnem rudentem mouere. πάντα κάλων σείειν.

De extremo ſummoq́; conatu peragenda re ſine negotio ſumit.

Reſpublica virum docet. πόλις ἄνδρα διδάσκει.

...*ſitat, neminem ad rem gerendam idoneum eſſe, niſi qui ſit ...exercitatus. Plut.* Der Marckt lernt Kramen.

Omnem iacere aleam.

...rem vniuerſam periclitari formaq́; arbitrio committere.

Aut ter ſex, aut tres teſſeræ. ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς κύβοι.

...quando ſignificabimus, nos extrema periclitari velle, & aut ...vincere, aut prorſus vinci.

Ventis permittere.

Hoc eſt: Ancipitem negotij euentum, vtcunque cadat, experia...r.

Deo fortunæque committo.

...ἀλλ᾽ ἤτοι μὲν ἐγὼ τὰ δὲ κεν Διὶ πάντα μελήσει. hoc eſt:

...ferò & ipſe. Ioui fuerint hac omnia curæ.

...ſurpabimus quoties fortunam experiri ſtatuerimus, euentum ...committentes. Hom. Iliad. π.

Res ad Triarios rediit.

Hoc adagio licebit vti: cum ſignificabimus rem eò periculi reda...am eſſe, vt extremo conatu ſummiſq́; viribus ſit enitendum & ad ...trema confugiendum conſilia. Natum a ratione modoq́; compo... exercitus Romani. Vide Tit. Liu. Dec. 1. l. 8. Die Kertz iſt auff ... Nagel gebraucht.

Sacram ancoram ſoluere. ἱερὰν ἄγκυραν χαλάζειν. *Lucianus.*

Quoties ad extrema præſidia confugitur. Metaphora eſt à nau... Huc & illud pertinet: Ad Aſylum confugere.

Semper tibi pendeat hamus.

Semper experienda fortuna, & omnis tentanda occaſio. Laß nit ...ſo kommeſtu doch. Item, Vnuerdroſſen hat es offt genoſſen.

Tanquam ad aram.

Hoc adagio extremum refugium intelligi volumus.

Mouebo talum à ſacra linea. κινῶ τὸν ἀφ᾽ ἱερᾶς.

De ijs, qui extrema parant experiri. Plut.

Tentantes ad Troiam peruenerunt Græci. ἐς Τροίην πειρώμενοι ἦλθο Ἀχαιοί.

Docet adagium: Tentando atq; experiendo, quantumlibet etiam ardua perfici. Es muß gewaget ſein. Item, Wagen gewinnet/wagen verleurt.

Et poſt malam ſegetem ſerendum eſt. *Senec.*

...cebit vti, quoties res parum ex animi ſententia cecidit, & ſignificabimus non eſſe deſiſtendum à conatu.

Poſterioribus melioribus. δευτέρων ἀμεινόνων.

Significabant hoc adagio, ea quæ prima experientia parum bene ſucceſſerant, ſecunda nonnunquam commodius euenire. & prioris conſilij erratum poſteriore conſilio corrigi. Huc referendum & illud Euripideum: αἱ δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι. Poſteriores cogitationes ſapientiores eſſe ſolent.

Deſtitutus ventis, remos adhibe. τοῦ πνεύματος ἁμαρτὼν, ἐπὶ τὰς κώπας χώρει.

Monet adagium, ad alia præſidia fugiendum eſſe, cum res vt volumus, non ſuccedit.

¶ Exempla Historica.

Priſci mortales ægrotos in propatulo collocabant: quibus quiſque, ſi quid ſalutare vel ægrotando ipſo, vel ægrotos tractãdo comperiſſet, indicaret. Atq; hac ratione artem experientia auctam putant. *Plut. de Noſce teipſum.*

Fuit *Hippocrates* diſcendæ medicinæ adeo ſtudioſus: vt eum non puduerit vel retrimenta guſtare, vt morbi materiam cognoſceret. Quod tamen alii Æſculapio, alii Aſclepiadi adſcribunt. *Cæl. 12. libro 16.*

Auicenna domum hoſpitalem exædificari fecit Cordubæ: in qua collegit omnium generum infirmos: vt experiretur in eis medicinæ ſuæ efficaciam. *Cranz. lib. 6. Metrop. c. 32.*

Exprobratio.

¶ Definitio et Etymologia.

Exprobratio, Græcè ὀνειδισμὸς, οῦ, ὁ, & ὀνειδίζω, exprobro dicitur. Hebr. *Cherph*, à verbo *Charaph*, exprobrauit, criminatus eſt, vituperauit. Per Metatheſin *Chaphar*, perforauit, pudefactus eſt. Nam opprobriis perforatur cor hominis, & pudefit. Eſt autem exprobratio ingeſtio improperii in faciem: ſed oblocutio, eſt occulta detrectatio. *ſecund. B. Thom. ſuper Pſal. 43. col. 3.* Dicitur autem exprobro ab ex & probrum: eſt autem probrum ſcelus, ac flagitium. Et per metaphoram pro ignominia accipitur, quæ ex ſcelere ſequi ſolet: vt, datum eſt ei probro, hoc eſt, ignominiæ aſcriptum. Hinc probroſum dicimus ignominioſum, & opprobrare ignominiæ obijcere, à quo opprobrium, pro ipſa ignominia. Item opprobrare, ignominioſum aliquid obijcere, à quo exprobratio, ipſa probri obiectio.

¶ Sententiæ Philosophicæ

Beneficia non ſunt exprobranda apud memores. *Liu. 1. Decad. lib. 6.*

Odioſum eſt genus hominum officia exprobrantium, quæ meminiſſe debet is, in quem collata ſunt, non commemorare qui contulit. *Cic. in Lælio.*

¶ Apophthegmata.

L. Volumnius. Appius populo exprobrabat, ſibi acceptum ferri debere, quod ex mutuo & elingui facundum haberet conſulem, de L. Volumnio collega ſentiens. Ibi L. Volumnius: Quam mallem, inquit, tu à me ſtrenuè facere, quam ego abs te ſcite loqui didiciſſem. *Eraſ. 6. apoph. Ser.*

Ser. Galba. C. Iulium conſummatis victoriis in foro ius dicentem, huiuſmodi dictis auſus eſt interpellare. C. Iul. Cæſar, pro Cn. Pompeio Magno quondam genere tuo in tertio eius conſulatu pecuniam ſpopondi, quo nomine nunc appellor: quid agam? num dependam? Hac voce palam illi exprobrans, quod Pompeij bona vendidiſſet, cui fuerat affinitate iunctus. Æquum autem videbatur, vt qui bona generi vendiderat, ea dependeret, quo nondum orto inter illos bello fuiſſent contracta. Cæſar hac inuidia commotus, æs alienum Pompeij è fiſco reſolui iuſſit. *Eraſmus lib. 8. apoph.*

Licinius. Is Cæſaris libertus ſolebat patrono, nouum aliquod opus inchoanti magnas conferre pecunias. Quem morem ſequutus Licinius, nouum opus aggreſſuro centies promiſit per libellum: in quo poſt expreſſam pecuniæ ſummam, quæ virgula ſuperducta ſignabatur, ſpacium erat vacuum. Hac occaſione Cæſar vſus priori ſummæ, quam ſcripſerat libertus, alterum centies adiecit, ſua quidem manu ſpatio quod vacabat diligenter expleto, ſed affectata literarum ſimilitudine. Itaque duplum accepit pecuniæ, diſſimulante liberto. Cæterum vbi Cæſar rurſus nouum